

Prof. Dr. İlhan Helvacı

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Borçlar Hukuku - Genel Hükümler - 1. Hafta - 1. Ders - 05.10.2023

Borçlar Hukuku, Borçlar Kanunu ve Tarihi Gelişimi

Şimdi biliyoruz ki borçlar hukuku, özel hukukun kapsamında kalan bir alan. Borçlar hukuku borç ilişkilerini düzenliyor. Borç ilişkilerini düzenleyen bu alanın en önemli kaynağı bizim Borçlar Kanunumuz. 6098 sayılı Borçlar Kanunumuz.

Bu anlamda bugün itibarıyla özellikle borç ilişkisinin kaynaklarına bakacağız. Bu borç ilişkisinin kaynaklarıyla beraber borç kavramını ele alacağız, edim kavramını ele alacağız, asli edim yükümlülüklerini ele alacağız, yan edim yükümlülüklerini ele alacağız. Vaktimiz yeterse sorumluluk kavramını ele alacağız. Yine vaktimiz yeterse eksik borç kavramıyla da sizleri tanıştırmaya çalışacağım.

Önce Borçlar Kanununda kalalım. Tabii tahmin edileceği üzere Borçlar Kanunumuz bu konudaki tek yasal kaynak değil. Başka kanunlarımız da var. Örneğin, Karayolları Trafik Kanunumuz var haksız fiiller bakımından büyük önem arz eden. Örneğin, Noterlik Kanunu var hukuki işlemlerin belirli şekillere riayet edilerek yapılmasını sağlayan. Örneğin, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunumuz var. Bunlara da ikincil mevzuat diyebiliriz. Bizim haşır neşir olacağımız kanun temelde Borçlar Kanunu.

Şimdi Borçlar Kanunu biliyorsunuz Medeni Kanundan ayrı bir kanun gibi görünür. Medeni Kanunumuz var bir de Borçlar Kanunumuz var. Bunların böyle ayrı kanunlar olması tarihsel birtakım sebeplerden kaynaklanıyor. İsviçre'den kaynaklanıyor. İsviçre'de Kantonlarda ilk federal kanun çalışması özellikle borçlar kanunu bakımından gündeme geliyor. 1881 tarihinde eski İsviçre Borçlar Kanununu, Federal Kanun olarak düzenliyorlar. Sonraki yıllarda İsviçre Medeni Kanununu yani bir federal medeni kanun yapmak istiyorlar kanton medeni kanunlarından farklı olarak. Bütün İsviçre'de hüküm sürececek bir federal medeni kanun yapmak istiyorlar. Onun da çalışması 1900'lü yıllara tekabül ediyor. 1907 yılında İsviçre Medeni Kanunu yürürlüğe sokulacakken diyorlar ki ne yapacağız? Şu 1881 tarihli Borçlar Kanununu bu İsviçre Medeni Kanununa uydurmaya çalışalım diyorlar. Bazı değişiklikler ve tamamlamalarla 1881 tarihli eski İsviçre Borçlar Kanununu yine ayrı bir kanun olarak muhafaza ediyorlar. Baktığımız zaman bu iki Kanun 1 Ocak 1912'de yürürlüğe giriyor.

Biz de 1926 yılında bu iki ayrı kanunu Fransızca metninden yola çıkarak neredeyse kelime kelime çeviriyoruz ve İsviçre Medeni Kanununu ve İsviçre Borçlar Kanununu iktibas ediyoruz. Yani iki ayrı kanun görünümünde kanun var ama bunların arasındaki bağı biraz sonra söyleyeceğim.

Yıllar içerisinde bizim Medeni Kanunumuz da eskiyor. Türk Kanunu Medenisi adlı kanunumuz da eskiyor, onu değiştirme zamanı geliyor. O değiştirilirken sadece ve sadece o 743

sayılı Türk Kanunu Medenisi değiştiriliyor. 1 Ocak 2002'de yeni Medeni Kanunumuz yürürlüğe giriyor. Arkasından Borçlar Kanununun değiştirilmesine ilişkin çalışmalar başlıyor. Bu kez de aradan yaklaşık 10,5 sene geçiyor, 1 Temmuz 2012'de de yeni Borçlar Kanunumuz, 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunumuz yürürlüğe giriyor. Yani baktığımız zaman 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren bir tane Medeni Kanunumuz var 4721 sayılı Medeni Kanunumuz var. Bir de 1 Temmuz 2012'de yürürlüğe giren yeni Borçlar Kanunumuz var, 6098 sayılı Borçlar Kanunu. Bu iki kanunun böyle birbirinden ayrı olmasının sebebi İsviçre'deki tarihi gelişme.

Borçlar Kanunu ile Medenî Kanun Arasındaki İlişki ve TBK m. 646 ve TTK m. 1

Bu iki kanun gerçekten de birbirinden ayrı mı diye baktığımızda hemen bir şeyi söylememiz lazım. Hemen söylenmesi gereken hüküm ise, arkadaşınız diyor ki bu iki kanunun birbiriyle bağlantılı olduğunu söyleyen bir tane hüküm var diyor 646'ncı madde diyor. Kenar başlığı "*Türk Medeni Kanunu ile ilişkisi.*" Türk Borçlar Kanunu 646'ncı maddedeyim. Türk Medeni Kanunu ile ilişkisi kenar başlığı altında şunu söylüyor kanun koyucu;

"Bu Kanun, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun Beşinci Kitabı olup, onun tamamlayıcısıdır."

Hatırlarsanız 4'üncü kitabı zaten Medeni Kanunumuzun eşya hukukuna ilişkindir. Ardından gelen 5'inci kitap da Borçlar Hukukuna ilişkindir.

Peki, acaba başka bir şeyi daha bu vesile ile söylemekte fayda var mı? Özel hukuk alanındayız, gelecek sene Ticaret Hukuku derslerini göreceksiniz. Hocalarınız sizi Türk Ticaret Kanunu ile tanıştıracaklar. Türk Ticaret Kanunu da aslında bize neyi söylüyor? Diyor ki; Türk Ticaret Kanunu da Türk Medeni Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır diyor. Bakınız Türk Ticaret Kanununun 1'inci maddesi aynen şöyle kaleme alınmış, 1'inci maddesinin 1'inci fıkrası;

"Türk Ticaret Kanunu, 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun ayrılmaz bir parçasıdır. ..."

Demek ki aslında bu üç kanun birbiriyle ilişki içerisindedir diyebiliriz.

Borçlar Kanunu ile Medenî Kanun Arasındaki İlişki ve TMK m. 5 - Borçlar Kanununun Sistematiği

Bir şeyi daha hemen söylememiz gerekiyor. Sadece ve sadece Türk Borçlar Kanununun 646'ncı maddesi değil, sadece ve sadece TTK'nın 1'inci maddesi değil şu anda masanın üzerinde olması gereken. Bir tane daha hüküm var masanın üzerinde olması gereken. O hangi hüküm acaba? Arkadaşınız diyor ki hocam diyor Türk Medeni Kanununun 5'inci maddesi var diyor. Bu Türk Medeni Kanununun 5'inci maddesi hangi hükümleri arasında? Başlangıç hükümleri arasında ve bize aynen şöyle söylüyor Türk Medeni Kanunu madde 5. Kenar başlık "*C. Genel nitelikli hükümler*"

"Bu Kanun ve Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümleri, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanır."

Ben öğrenci olsam şu madde 5'in yanına TBK m. 646'yı yazarım. Yarın öbür gün gerçekten de hatırlatma notu olarak Türk Borçlar Kanunu m. 646'yı da not ederim, aradaki bağlantıyı görmek bakımından.

Şimdi o zaman kanun koyucu ne diyor; Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümleri bakınız genel hükümleri demiyor genel nitelikli hükümleri diyor. Biz şimdi buradan yola çıkarak ne yapıyoruz? Yavaş yavaş Borçlar Kanununun sistematığına de bir göz atıyoruz. Diyoruz ki; bakın genel hükümleri demiyor, genel nitelikli hükümleri diyor. Demek ki bu genel nitelikli hükümleri nerede yer alabilir? Borçlar Kanununun genel hükümleri arasında yer alabilir ama özel hükümleri arasında da yer alabilir. Yani özel borç ilişkilerinin düzenlendiği alanda da düzenlendiği kısımda da yer alabilir diyoruz.

Borçlar Kanununun Sistematığı

Hep beraber Borçlar Kanununun sistematığına şöyle bir bakalım. Gerçekten de neyi nerede bulacağımız bakımından son derece önemli. Bakınız Birinci kısım “Genel Hükümler” başlığını taşıyor. Birinci kısım madde 1'den başlıyor, 206 ile bitiyor. İkinci Kısım madde 207'den başlıyor 649'da bitiyor. Bu çerçevede baktığımızda kanun koyucu ne dedi; genel nitelikli hükümler dedi genel hükümler demedi. Aksi halde biz özel hukuk alanında hüküm bulunmayan hallerde bünyesine uygun düştüğü ölçüde sadece ve sadece ne yapabiliriz? Biz sadece 1'inci maddeden 206'ncı maddeye kadar olan hükümleri uygulayabiliriz. Hâlbuki biz şimdi ne yapabileceğiz? Özel borç ilişkileri kısmında yer alan genel nitelikli hükümleri de kıyasen uygulama imkânına sahip olabileceğiz; bünyesine uygun düştüğü ölçüde ve gerçekten de özel hukuk alanında çözmeye çalıştığımız hukuki sorun hakkında bir hüküm bulunmadığı takdirde.

Şunu düşünebilirsiniz, diyebilirsiniz ki hocam bu özel borç ilişkileri alanında genel nitelikli hüküm örneği bize verir misin? Verebiliriz. Borç ilişkisinin kaynaklarından bir tanesi de vekâletsiz iş görme. Gerçek vekâletsiz iş görme veya bir diğer türü olan gerçek olmayan vekâletsiz iş görme. Bunlara az sonra değineceğim. Ama özel borç ilişkileri kısmında yer alan genel nitelikli hükümlere örnek istiyorsanız vekâletsiz iş görme kurumunu size örnek olarak verebilirim.

Şimdi şöyle bir bakalım bu genel nitelikli hükümler bakımından acaba ne yapacağız?

Sistematığı bir görelim:

Birinci Bölüm: Kanun koyucu diyor ki, birinci kısımda, “Genel Hükümler” başlığı altında yer alan birinci bölümde “**Borç ilişkisinin kaynakları**”. Demek ki “borç ilişkisi” terimi var bir de “borç” terimi var. Hatta kitaplarda şöyle ayrımlar var; “geniş anlamda borç” = “borç ilişkisi”. “Dar anlamda borç” = “borç”. İlerleyen dakikalarda ayrıca açıklayacağım. Şu anda sadece kanun koyucunun ne yapmaya çalıştığını söylüyorum. Şimdi birinci bölümde borç ilişkisinin kaynaklarını düzenliyor.

Birinci ayırım; sözleşmeden doğan borç ilişkileri. İlk buluşmamızda söylemişim sözleşmeden doğan borç ilişkilerini anlatacağım demişim.

İkinci ayırım; haksız fiillerden doğan borç ilişkileri, Şirin Hanım anlatacak demişim.

Üçüncü ayırım, sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkileri, hatta sözleşmeden dönme örneğini vermiştik beraberce değil mi? Sebepsiz zenginleşmenin ne mene bir şey olduğunu anlatmak adına.

İkinci bölüm, borç ilişkisinin hükümleri: Yani önce sözleşmeden doğan borç ilişkilerini düzenledi, hukuka aykırı eylemden doğan borç ilişkilerini düzenledi. Yani tam kanundaki ifadesiyle haksız fiillerden doğan borç ilişkilerini düzenledi. Sonra sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkilerini düzenledi.

Sonra bu borç ilişkilerinden doğan borçlar var. Örneğin satım sözleşmesinde satıcının satım konusu nesnenin zilyetliğini ve mülkiyetini nakil borcu var. Örneğin satım sözleşmesinde alıcının satış bedelini ödeme borcu var. Satım sözleşmesi = satım ilişkisi. Satım sözleşmesi = geniş anlamda borç. Tekrar tekrar bu “geniş anlamda borç”, “dar anlamda borç” kavramlarını sıklıkla kullanmayacağım ama artık yavaş yavaş kulağımızı şuna alıştıralım. Borç ilişkisi diye bir kavram var. Bir de borç ilişkisinden doğan borçlar var. Özetle söyleyecek olursam; “geniş anlamda borç” = “borç ilişkisi”. “Dar anlamda borç” = “borç”. Borcu da borç ilişkisini de biraz sonra tarif edeceğim. Şimdi kanunun sistematığıyla tanışma zamanı.

İkinci bölümde ne var? Kanun koyucu diyor ki; borç ilişkisinin hükümlerini de düzenledim diyor.

Birinci ayırımda diyor ki bütün borçların ifasını anlatacağım diyor. Sözleşmeden doğan borçlar, örneğin bir şeyi verme borcu, bir şeyi yapma borcu, bir şeyi yapmama borcu. Bütün bunların nasıl ifa edileceğini anlatacağım sana diyor. Haksız fiilden doğan tazminat borcunun nasıl yerine getirileceğini anlatacağım diyor. Bu hükümler sebepsiz zenginleşmeden doğan borçların ifasında da uygulama alanı bulacak diyor.

Devam ediyor, borcun nasıl ifa edileceğine dair açıklamalardan sonra, en önemli sorunlardan biri de borcun ifa edilmemesi, yerine getirilmemesi, hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi olduğu için kanun koyucu bu alanda düzenlemeler sevk ediyor. Yani ikinci bölümde, ikinci ayırımda borçların ifa edilmemesinin sonuçlarını düzenledi.

Sonra (hala ikinci bölümde) üçüncü ayırıma geliyoruz. Biz borç ilişkilerinde biraz sonra size ilişkinin nispi niteliğinden söz edeceğiz. Aslında dedik ki, aynı haklar mutlak haklardandır, herkese karşı ileri sürülebilir. Ama alacak hakları, nispi haklardır, sadece ve sadece borçluya karşı ileri sürülebilir dedik. Bu çerçevede borç ilişkilerinin üçüncü kişilere etkisine ilişkin bir üçüncü ayırım yapmış.

Üçüncü bölüm: Arkasından bu borç ilişkilerinden doğan borçlar ne olacak bir süre sonra? Sona erecek değil mi? Sonsuza kadar ayakta kalma ihtimalleri yok. Veya sona ermeyecek ama zamanaşımına uğrayacak. Borçlu, kendisinden aynen ifa talep edildiğinde, yani

neyi borçlandıysa onun ifası talep edildiğinde, belki de üzerinden çok uzun yıllar geçtiği için alacağın muaccel olmasından sonra, borcun muaccel olmasından sonra, hangi savunmayı dile getirebilecek noktada olacak? Zamanaşımı savunmasını, zamanaşımı def'ini ileri sürme imkânına sahip olacak. Dolayısıyla bu bölümde de, üçüncü bölümde de ne yapıyor kanun koyucu? Borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesini ve zamanaşımını düzenliyor.

Satım sözleşmesi yapıldı, satıcı kendi edimini yerine getirdi, zilyetliği ve mülkiyeti nakletti. Onun borcu sona erdi mi? Sona erdi. Peki, alıcı satış bedelini ödedi mi? Ödemedi. Borç ilişkisi hâlâ canlı mı? Canlı. Alıcı da satış bedelini ödeme borcunu ifa etti, hâlâ artık borç ilişkisinden doğan bir borcun ifa edilmediğinden bahsedebilir miyiz? Edemeyiz. O halde artık bu borç ilişkisi, karşılıklı borçların zamanında ve gereği gibi ifası ile sona ermiştir diyebiliriz. Borç ilişkinin sona ermesi ayrı, borcun sona ermesi ayrı. Kanun da zaten diyor ki; borçların ve borç ilişkilerinin sona ermesi birinci ayırım sona erme halleri. Örneğin ibrayı düzenliyor, yenilemeyi, ifa imkânsızlığını düzenliyor, takası düzenliyor.

Sonra (hala üçüncü bölümdeyiz) ikinci ayırım, zamanaşımı. Hepimiz biliyoruz ki zamanaşımı borcu sona erdirmiyor. Zamanaşımı savunması hâkimin kendiliğinden re'sen dikkate alabileceği bir savunma değil. Mutlaka ve mutlaka borçlunun bunu savunma olarak dile getirmesi gerekiyor. Zamanaşımı def'ini ileri sürmesi gerekiyor. Borcu sona erdiren bir sebep değil. Bunun bilincinde olan kanun koyucu ikinci ayırımı zamanaşımına ayırıyor.

Dördüncü bölüm: Borç ilişkilerinde özel durumlar diyor kanun koyucu;

Birinci ayırım: Teselsül yani zincirleme borçluluk ilişkisi, zincirleme alacaklılık ilişkisi.

İkinci ayırım: (dördüncü bölümdeyiz) Koşullar. Biz geçen sene sizleri nişanlanmada, evlenmede şart kavramı ile tanıştırdık. Nişanlanmanın geciktirici şarta bağlanması, bozucu şarta bağlanması, vadeye bağlanması gibi hususlarla tanıştırdık. Şimdi kanun koyucunun bu başlık altında düzenlediği hususlar da bu geciktirici koşullar, bozucu koşullar değil mi?

Üçüncü ayırım: Arkasından tabi bu başlık altında özellikle üçüncü ayırımıda bağlanma parası, cayma parası ve ceza koşulu, yani uygulamada yerleşmiş ifadesiyle cezai şarttan bahsediyor.

Beşinci bölüm: Borç ilişkilerinde taraf değişiklikleri;

Birinci ayırım: Alacağın temliki mümkün mü? Mümkün.

İkinci ayırım: Borcun bir başkası tarafından üstlenilmesi mümkün mü? Mümkün. Yani ilk borçlunun borcundan kurtulması mümkün mü? Mümkün.

Peki, alacağın devrini düzenliyor, borcun üstlenilmesini düzenliyor, arkasından neyi düzenliyor?

Üçüncü ayırım: Üçüncü ayırımıda da nihayet sözleşmenin devri ve sözleşmeye katılma müessesesini düzenliyor. Demek ki Borçlar Kanununun genel hükümleri böyle.

Peki, hocam özel borç ilişkilerinde ne var? Özel borç ilişkilerinde de kanun koyucu ne yapmış? Roma hukukundan bugüne kadar gelen uygulamaya bakmış ve en sıklıkla karşımıza çıkan sözleşmeleri düzenlemiş. Örneğin satım sözleşmesini düzenlemiş. Örneğin bağışlama sözleşmesini düzenlemiş, örneğin trampa, iki malın birbiriyle mübadele edilmesi, değiş tokuş edilmesini düzenlemiş. Bazen iki malın birbiriyle takas edildiğinden falan söz eder sokaktaki vatandaş. Mallar takas edilmez, borçlar, alacaklar takasa konu edilirler. Mallar ancak ve ancak trampaya konu edilirler. Değiş tokuşa konu edilebilirler. Mal değişim sözleşmesi başlığı altında düzenlemiş kanun koyucu. Onun ötesinde kira ilişkilerini de düzenlemiş. Adi kira, (=olağan kira, = basit kira) ve ürün kirasını düzenlemiş. Arkasından kira sözleşmesinin arkasından özellikle kullanım ödücünü, eski deyiimiyle ariyet sözleşmesini, tüketim ödücünü eski deyiimiyle karz sözleşmesini düzenlemiş. Sonra hizmet sözleşmesini düzenlemiş. Sonra pazarlamacılık sözleşmesi, evde hizmet sözleşmesi, eser sözleşmesi, yayın sözleşmesi, vekâlet sözleşmesi, vekâletsiz iş görme gibi başka müesseseleri de düzenleyerek; saklama sözleşmelerini, kefalet sözleşmesini, kumar ve bahse ilişkin hükümleri sevk ederek, ölünceye kadar bakma, ölünceye kadar gelir sözleşmelerini düzenleyerek, adi ortaklığa yer vererek Borçlar Kanununu kanun koyucu kapatmış.

Biz bu derste Borçlar Kanunundaki genel hükümler kısmını ele alacağız. Yani senenin sonuna kadar biz size madde 206'ya kadar bilgi vermiş olacağız. Özel borç ilişkileri alanından da bazı hükümleri sizlerle paylaşacağız. Özel borç ilişkilerini gelecek sene ayrı bir ders olarak okuyacaksınız.

TMK m. 5'in İncelenmesi

Şimdi gelelim Borçlar Kanunundaki bu hükümlerin diğer alanlarda uygulanabilmesine ilişkin bazı açıklamalara. Aslında geçen seneki derslerde bahsettiğimiz nişanlanma kavramını anlatırken şarttan bahsettik. Geciktirici şarta bağlı kılınabilir mi? Evet. Bozucu şarta bağlı kılınabilir mi? Evet. Peki, bütün bunları biz nereden yararlanarak acaba söyleyebildik? İşte Borçlar Kanununun bu genel hükümler kısmında olan özellikle genel nitelikli hükümleri arasında yer alan şart (=koşul) kavramından yola çıkarak söyleyebildik. Yani Borçlar Kanununun bu koşul hükümlerini nişanlanmaya, bünyesine uygun düştüğü ölçüde uyguladık.

Geçen sene başka neyi ele aldık? Tüzel kişiler bahsini ele aldık. Tüzel kişiler bahsinde derneklerde üye ile dernek arasındaki ilişkinin de aslında bir tür sözleşmesel ilişki olduğunu söyledik, üyelik sözleşmesidir dedik. Üyenin aidat borcuna acaba hangi hükümler uygulanacak? Dernekler mevzuatında özel hükümler mi var? O bir para borcu, o para borcunun ifasına Borçlar Kanununun genel hükümler kısmında yer alan hükümleri uygulayacağız. Borcun ifasına, ifa edilmemesine, sona ermesine ilişkin hükümleri aidat borcuna da doğrudan doğruya uygulayacağız.

Yine geçen sene aile hukuku derslerinde meslektaşlarımız size neyi anlattılar? Edinilmiş mallara katılma rejimini anlattılar ve bu alanda katılma alacağından bahsettiler. Peki, o katılma alacağının bir zamanaşımı var mı? Hatırlıyor musunuz acaba? Katılma alacağı zamanaşımına

tabi mi? Katılma alacağının zamanaşımına dair Medeni Kanunda bir hüküm var mı? Boşanmada maddi tazminat, boşanmada manevi tazminat için ne yapıyor kanun koyucu örneğin, birtakım zamanaşımı süreleri öngörüyor. Peki, katılma alacağı için bir zamanaşımı süresi öngörüyor mu? Öngörmüyor. Yargıtay da ne yapıyor? Diyor ki; katılma alacağı için özel bir zamanaşımı süresi Medeni Kanunda yer almıyor. O halde ben ne yapayım diyor? Medeni Kanun madde 5'e dönüyor. Diyor ki Medeni Kanun madde 5:

“Bu Kanun ve Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümleri, uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanır.”

Zamanaşımı nerede düzenlenmiş? Borçlar Kanununda düzenlenmiş. Genel zamanaşımına dair Borçlar Kanunu madde 146 var. 146'daki zamanaşımı süresi ne kadar? 10 yıl. Diyor ki kanun koyucu; eğer yasada özel bir şekilde bir zamanaşımı düzenlenmediyse, ben genel zamanaşımı süresini 10 yıl olarak düzenliyorum diyor. Kanunda Üçüncü Bölümde İkinci Ayrımın başlığı zamanaşımıdır. A) Süreler, I-) 10 yıllık zamanaşımı, madde 146;

“Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, her alacak on yıllık zamanaşımına tabidir.”

Ve Yargıtay bence de gayet isabetli olarak diyor ki; katılma alacağı da muaccel olduğu tarihten itibaren 10 yıllık zamanaşımına tabidir. Örneğin mal rejimi vefatla birlikte sona erdiyse sona erdiği tarihten itibaren, örneğin mal rejimi boşanma kararının kesinleşmesi ile sona erdiyse boşanma kararının kesinleşmesinden itibaren 10 yıl içerisinde bu katılma alacağının talep edilmesi gerekir diyor.

Demek ki aslında siz bu Borçlar Kanununun genel nitelikli hükümlerinin medeni hukukun diğer alanlarında uygulanması konusunda hiç de bilgisiz değilsiniz, hiç de tecrübesiz değilsiniz. Dikkat edecek olursanız buraya kadar söylediklerimde (son iki örnekte yani üyenin aidat borcunun ifasında veya ifa edilmemesinde ve katılma alacağının zamanaşımında) Borçlar Kanunu hükümlerinin böyle doğrudan doğruya uygulanabilmesinden bahsettik.

Bir de bazen Borçlar Kanunu hükümlerinin uygulanamaması söz konusu olabilir. Çünkü bünyesine uygun düşmez. Bazen de Borçlar Kanunu hükümlerinin kıyas yolu ile uygulanması söz konusu olabilir. Böyle söyleyince bilmece gibi oluyor açınca netleşecek. Geçen seneki derslerde biz sizi nişanlanmada örneğin irade sakatlıklarıyla tanıştırdık. Yani hata, hile, korkutma kavramları ile tanıştırdık ve hatırlıyorum ben anlattım o dersleri. Dedim ki, Borçlar Kanununda hata düzenlenmiş, hile düzenlenmiş, ikrah (korkutma) düzenlenmiş. Acaba bu hükümlerden kıyasen yararlanmak mümkün mü diye sordum. Acaba ne dedik o günlerde? Bünyesine uygun değil dedik. Çünkü gerçekten de nişanlanmada bunları uygulamak beraberinde birçok hukuki sorunu davet ediyor. Özellikle iptal açıklaması prensip itibariyle geçmişe etkilidir. İptal açıklamasının yapılabilmesi için hatayı öğrendiği, hileyi öğrendiği, ikrahın etkisinden kurtulduğu tarihten itibaren 1 yıllık bir hak düşürücü süre var. O hak düşürücü süre nişanlanmaya uygun değil. Dolayısıyla hata, hile, ikrah hallerinde bu hataya düşenin, hileye maruz kalanın, ikraha maruz kalanın haklı sebeple nişanlılık ilişkisini sona

erdirmesine imkân tanımak lazım demiştik diye hatırlıyorum. Demek ki bazen de bünyesine uygun düşmediği için uygulayamıyoruz.

Borçlar Kanununun hükümlerinin kıyasen uygulanması: Bazen de bünyesine uygun düştüğü ölçüde (kıyasen) uygulayabiliyoruz. Yine bir örnek verirsek netleşecek. Biz geçen seneki derslerde konuştuk mu hatırlayamıyorum ama miras intikal etti, mirasçılar mirası reddetmek istiyorlar. Reddedebilirler mi? Evet. Bir prosedürü var. Mirası reddedebilirler. Reddetmezlerse haklara sahip olurlar, reddetmezlerse borçlardan da sorumlu olurlar. Hatta kendi kişisel malları ile de sorumlu olurlar. Sadece miras yoluyla kendilerine intikal eden mallarla değil kendi kişisel mallarıyla da sorumlu olurlar. Bay miras bırakan M ölmüş. İki tane çocuk bırakmış Ç1, Ç2. Ç1 birazcık temiz, namuslu, Ç2 de biraz fazla kurnaz. Diyor ki “Babamın terekesi borca batıkmiş” diyor, “Acayip borcu varmış!” diyor. “Acaba mirası reddetsek mi diyor? Borçlardan sorumlu olmamak için!” Yani onu aldatıyor. Onun hataya düşmesine, saikte hata yapmasına neden oluyor. Bu çerçevede Ç1 mirası reddediyor. Tüm miras Ç2’nin. Açalım Medeni Kanununun miras hukuku kitabını, 3’üncü kitabını, aryalım beraber bir sürü hüküm. Acaba mirasın reddinde irade sakatlığı varsa ne olur diye? Bulamayacağız hiç boşuna uğraşmayın. Ama nerede hüküm var? Borçlar Kanununda hüküm var. Hileye maruz kalan kişi, hileyi öğrendiği andan itibaren bir sene içerisinde yaptığı sözleşmeyi iptal edebiliyor. Ama hocam burada sözleşme yok, burada tek taraflı bir irade açıklaması var, prensip itibariyle miras bırakanın son yerleşim yeri sulh hukuk mahkemesine yöneltilmesi gereken, varması gereken bir ret açıklaması var. Doğrudur, zaten biz bu hükmü nasıl uygulayacağız ortada bir sözleşme yok. Hükmü kıyasen uygulayacağız. Bu tek taraflı hukuki işleme kıyasen uygulayacağız. Kıyasen uygularken de beraberinde birçok sorunla karşı karşıya kalacağız. O sorunlara şu anda girmeyeceğim ama beraber düşünelim. Hileye maruz kalsaydım karşı âkide ne yapacaktım, gerçekten bir sözleşmede, iptal açıklamasını yönlendirecektim ve iptal açıklamasının süresi içerisinde varmasını sağlayacaktım ve varma ile beraber akit geçmişe etkili olarak ortadan kalkacaktı, iptal edilecekti. Ben şimdi iptal açıklamasını nereye yönelteceğim, sulh hukuk mahkemesine mi? Kime yönelteceğim acaba? Ç2’ye mi yönelteceğim acaba? Yoksa bir dava mı açmak zorunda kalacağım acaba? Bunlar az sonra! Az sonradan kastımı biliyorsunuz (*Hoca öğrencileri ile şakalaşmaktadır*). 4. sınıfta!

O zaman ne yaptık? Buraya kadar söylenmesi gerekenleri söyledik. Eksik bıraktığımız bir şey var mı diye şöyle notlarıma bakayım. Eksik bıraktığımız bir şey yok.

Geniş anlamda borç = borç ilişkisi ve dar anlamda borç = borç

Şöyle söyleyeyim; borç ilişkisi öyle bir hukuki ilişki ki, öyle bir hukuki zincir ki, bu terim ta Roma hukukundan geliyor. Roma Hukukundan gelen bir tabirimiz var “*iuris vinculum*” tabirimiz var. Borç ilişkisi öyle bir hukuki zincir ki bu zincirin bir tarafında alacaklı var, bir tarafında borçlu var. Alacaklı bu hukuki zincir sayesinde, bu hukuki ilişki sayesinde borçludan borcunu yerine getirmesini talep edebiliyor. İlişkinin bir tarafında borçlu, bir tarafında alacaklı var. Bu ilişki çerçevesinde, bu ilişki sayesinde alacaklı borçludan borcunu yerine getirmesini talep edebiliyor.

Baktığımız zaman borç ilişkisi borçların kaynağı. Bu borç ilişkisinden bir verme borcu doğabilir. Yani bir şeyi verme. Bir taşınır nesnenin mülkiyetini nakletme borcu doğabilir. Bir taşınmaz nesnenin mülkiyetini nakletme borcu doğabilir. Bu borç ilişkisinden örneğin satımı konuşuyorsak bir miktar para borcunun ifasına dair bir borç doğabilir. Satış bedelinin ödenmesi borcu doğabilir. Kira sözleşmesi kurulunca kira ilişkisi kuruluyor taraflar arasında. Geniş anlamda borçtan bahsediyoruz. Bu çerçevede kiraya veren bakımından birtakım borçlar var, kiracı bakımından birtakım borçlar var. Kiracının borcu belli, kira bedelini ödeme borcu. Kiraya verenin borcu ne? Kiralananı kullanılmaya elverişli şekilde, yani sözleşmede kararlaştırılan amaç dâhilinde, kullanılmaya elverişli şekilde kiracıya teslim etmek ve kira sözleşmesi süresince kiralananı o şekilde bulundurmak, o şekilde muhafaza etmek. Bu çerçevede bir yükümlülüğü var.

Dolayısıyla borç ilişkisinden doğan bu yapma borçları, verme borçları, yapmama borçlarına yavaş yavaş geçmeye başladık. Verme borcu örneğini söyledik.

Peki, yapma borcu; eski adıyla istisna sözleşmesi var, eser sözleşmesi var. Borçlar Kanununun özel borç ilişkileri kısmında düzenlenmiştir. Bir eser sözleşmesi söz konusu olduğunda bir tarafında yeni deyimle yüklenici eski deyimle müteahhit taraf var, bir tarafta da iş sahibi var. Yüklenici ne yapıyor? Bir eser meydana getirip, o eser için bir çalışma ortaya koymayı ve eseri meydana getirip, yaratıp arkasından da iş sahibine teslim etmeyi taahhüt ediyor. Bir yapma borcu ile karşı karşıyayız. Eser sözleşmesinden bir yapma borcu doğdu.

Yapmama borcu nedir? Örneğin bir işçi bir işverenle sözleşme yapar, iş akdi bittikten sonra, hizmet sözleşmesi sona erdikten sonra işveren der ki “*Burada öğrendiklerin çerçevesinde, buradaki sırlar çerçevesinde, buradaki tecrüben çerçevesinde benimle rekabet etmeyeceksin değil mi?*” der. İşte bunu demesi yetmez. Eğer böyle bir rekabet yasağı getirmek istiyorsa o sözleşmeye rekabet yasağına dair bir hüküm koymalıdır.

Bunların örneklerini çoğaltacağız. Hemen baştan itibaren bunları vurgulamakta fayda var. Yani verme borcu, yapma borcu ve yapmama borcu bu anlamda bakıldığında dar anlamda borçlardan söz ediyoruz, borçtan söz ediyoruz değil mi? Bunlar söz konusu olabiliyor. Baktığımız zaman yapmama borçlarının örneklerine, katlanma edimini, kaçınma edimini ekleyebiliriz ama şu anda bunlara girmek istemiyorum.

Edim: Borcun konusuna edim denir, ama edim terimi borç terimi için de eş anlamlı olarak kullanılır

Peki, yavaş yavaş ağızdan da şöyle bir tabir çıkıyor değil mi “edim”. Edim genellikle = borç diye kullanılabiliyor. Ama akademik bir tanım vereceksek borcun konusuna edim diyoruz. Borcun konusu ne olabilir? Bir verme edimi olabilir. Borcun konusu bir yapma edimi olabilir. Borcun konusu bir yapmama edimi olabilir. Rekabet etmeme yükümlülüğü söz konusu olabilir.

Dolayısıyla baktığımızda borç ilişkisinden birden çok borç doğabiliyor veya borç ilişkisinden bazen de tek bir borç doğabiliyor. Satım sözleşmesinden artık defalarca söyledik,

birden çok borç doğduğunu biliyorsunuz. Satıcının borçları, alıcının borçları. Kira sözleşmesinde kiraya verenin, malikin borçları, kiracının borçları, defalarca söyledik. Bağışlama sözleşmesinde kimin borcundan söz edeceğiz. Bağışlama sözü verme sözleşmesinde kimin borcundan söz edeceğiz? Bağışlama taahhüdünde bulunanın borcundan söz edeceğiz. Tek tarafa borç yükleyen bir akitten bahsediyoruz. Satım sözleşmesi, tam iki tarafa borç yükleyen bir akit. Kira sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir akit. Bunlardaki edimler birbirleriyle değış tokuş ediliyor. Hâlbuki bağışlama sözleşmesinde, bağışlama sözü vermede, sadece bağışlama taahhüdünde bulunan bir borç altına giriyor.

O halde bir borç ilişkisinden birden çok borç doğabiliyor mu? Evet. Bir borç ilişkisinden tek bir borç doğabiliyor mu? Evet. Bir borç ilişkisi sadece ve sadece tek bir borçtan ibaret olabiliyor mu? Olabiliyor. Haksız fiilden doğan borç ilişkisine bakalım. Haksız fiilin şartlarına bakalım. Bir eylem olacak, bu eylem hukuka aykırı olacak, ayrıca fail prensip itibariyle, kusursuz sorumlulukları bir tarafa bırakacak olursak, kusurlu olacak, bir zarar ortaya çıkacak. Failin bu kusurlu, hukuka aykırı eylemiyle bu zarar arasında uygun nedensellik bağı olacak. Borçlar Kanunu m. 49'a baktığımızda bunları görebiliriz. Bir eylem hukuka aykırı olmalı, fail prensip olarak kural olarak kusurlu olmalı, bir zarar söz konusu olmalı, bu eylemle zarar arasında uygun nedensellik bağı, uygun illiyet bağı bulunmalı. Bunların detaylarını Şirin Hanım size anlatacak.

Peki, haksız fiilden doğan borç ne borcu? Fail, birisinin cep telefonunu kırdı. Fail birisinin arabasının camını kırdı. Fail birisinin kalbini kırdı! Ağır şekilde hakaret etti, herkesin içerisinde küçük düşürdü. Nedir haksız fiilden doğan borç? Maddi zararı giderim borcu, tazminat borcu veya manevi zararı giderim borcu değil mi? Geçen sene defalarca konuştuğumuz konular. Demek ki haksız fiilden de tek borç doğabilir. Fail bir tazminat borcu altına girebilir. Borç ilişkilerinden doğan borçları bu şekilde özetleyebiliriz.

Şunun farkındasınız; borç ilişkisi bir kaynak, borç doğuran bir kaynak. Bu borç ilişkisi prensip itibariyle kurulduktan sonra borçlar doğuyor ama bazen de bazı şartların gerçekleşmesi gerekebiliyor veya borç ilişkisi sona erdiğinde de borç doğabiliyor. Örneğin kira sözleşmesi sona erdiğinde kiracı, kiralananı kiraya verene teslim etmek zorundadır. Bu borç ne zaman doğdu? Kira ilişkisi sona erdiğinde. Kira sözleşmesi sona erdiğinde doğdu. Yani bazı borçlar da borç ilişkisi sona erdiğinde doğuyor.

Biz size üç tane temel borç ilişkisinden söz ettik. Bir tanesi sözleşmelerdir dedik, bir tanesi hukuka aykırı eylemlerdir dedik, bir tanesi de sebepsiz zenginleşmedir dedik. Bu son iki konunun detayını Şirin Hanım anlatacak.

www.ilhanhelvacidersleri.com
